

**E-LOGOS**  
**ELECTRONIC JOURNAL FOR PHILOSOPHY/2003**  
**ISSN 1211-0442**

---

## Bohm-Bawerkova teorie subjektivní hodnoty

- Reflexe a kritika -

**Jakub Věk**  
Dionysos@seznam.cz

### Úvod

Východiskem pro tuto práci mi byla práce Eugena von Bohm-Bawerka : Základy teorie hodnoty hospodářských statků (překladatelčin název je zavádějící), poněvčí její první část: teorie subjektivní hodnoty statků. Jako doplňkovou literaturu/zdoje inormací jsem zvolil Rothbardovu práci: Ekonomie státních zásahů , Misesův Liberalismus a Byrokracii, některá čísla časopisu Terra Libera , vlastní přednášky z kurzu: dějiny ekonomických teorií a samozřejmě poznatky získané studiem na VŠE.

### Zmatení pojmů

*„Kdo hodlá zkoumat problémy hodnoty statků, musí se hned zpočátku obeznámit se skutečností, která je s to nemálo zvýšit obtížnost jeho úkolu: je to mnohoznačnost slova “hodnota“ “ (Bawerk str. 7) Touto větou uvádí Bawerk svou práci. Cílem této reflexe jest vyvrácení výše uvedené věty. Cílem této práce není nic menšího než finální konstatování o jednoznačnosti pojmu hodnota.*

V úvodu své práce, Bawerk poukazuje na tuto mnohoznačnost odkazem na různé možné významy pojmu hodnota. “Nakonec“ dochází k rozlišení (shodně s Neumannem) subjektivní a objektivní hodnoty. *„Hodnota v subjektivním smyslu je význam, který má statek anebo soubor statků pro blahobyt subjektu...Hodnota v objektivním smyslu znamená oproti tomu sílu nebo schopnost statku přivodit nějaký objektivní úspěch.“(str.8) V souvislosti s objektivní hodnotou hovoří o výživné hodnotě jídel, výhřevné hodnotě uhlí atd. atp..Poukazuje na skutečnost, že objektivní hodnota nemá žádný vztah k blahobytu subjektu. Následně využívá příklad, že dům má hodnotu X peněžních jednotek atp.. Dochází k dílčímu závěru (o existenci objektivní směnné hodnoty), že: *„Objektivní směnná hodnota si vyžaduje bedlivého zkoumání, což nemusím ani dokazovat. Neboť panuje jednomyslný názor, že jedním z nejdůležitějších úkolů ekonomie je vysvětlovat směnné poměry statků, tedy právě to co nazýváme objektivní směnnou hodnotou, a stanovit její zákony.“ (str.9) Již takto v úvodu práce, bych chtěl poukázat na fakt, že je zcela zbytečné používat tohoto dvojího vymezení pojmu hodnota. Sám Bawerk stejně tak v úvodu o nastíněném problému uvažuje: “Nebylo by možné stanovit obecnější pojem hodnoty, který by obepínal oba dva a tak ušetřil vědě rozpaky, že nazývá dva úplně cizí pojmy tímž dvojsmyslným jménem?“(str. 9) Bawerk se však domnívá, že naznačená syntéza jest nemožná a to sice kvůli: *“Důležitost pro blahobyt člověka a objektivní schopnost být směňován za jiné statky jsou dva pojmy, které mají tak málo společných logických znaků... takový pojem by musel vyznít bezkrevně.“ (tamtéž) Nicméně tvrdí: “Tím se nikterak nemá popírat, že mezi nimi existuje leckterý vnitřní a vnější vztah.Také pocházejí oba nesporně z téhož kořene...V aktuální přítomnosti se tato jednota již vytratila, protože mezitím nastala diferenciacie pojmů.Je totiž nanejvýš pravděpodobné, že se jeden z dnes tak různých pojmů vyvinul postupně z druhého. Snad tak, že subjektivní význam byl původně jediným, že se však později při rozlišení způsobu, jakým statky ovlivňují blahobyt, začaly zahrnovat do významu objektivní úspěchy, na nichž spočívala subjektivní důležitost statků.“(tamtéž) Argument hovořící proti syntéze, tak jak jej uvádí Bawerk, je však argumentem zcela pomýleným. Tvzení : *“Důležitost pro blahobyt člověka a objektivní schopnost být směňován za jiné statky jsou dva pojmy, které mají tak málo společných logických znaků... “*, je naprostým omylem. Schopnost statku být směňován totiž vyplývá z důležitosti pro blahobyt člověka.Jinými slovy: Nebyl-li by statek důležitý pro (blahobyt) člověka, těžko by se pokoušel jej získat. (násilnou intervencí či směnou, která je konfliktu-se-vyhýbajícímu člověku přijatelnější) Pojetí hodnoty jako čehosi objektivního silně kulhá na všechny čtyři. Není snad výstižnější hovořit o vlastnostech věci než o objektivní hodnotě?(jak sám Bawerk uvažuje) Slovní spojení “schopnost přivodit objektivní úspěch“, jako definiční znak objektivní hodnoty, resp. význam tohoto spojení stojí mimo objektivní realitu.Má snad voda objektivní schopnost uhasit žízeň? (Příklad s vodou uvádím proto, že Bawerk jej používá velmi často a tento příklad vypadá i “pod lupou“ vskutku konzistentně a neprůstředně) Vezměme si příklad***

notorického opilce-pijáka vína. Jeho hrdlo je zcela vyschlé. Tolik touží po doušku. Tak velická ŽÍZEN jej sužuje. Přesto podáme-li mu vodu, můžeme ho zabít, nebo se přinejlepším zakucká a následně tuto vodu vyplivne. (a je to skutečně žízeň co jej trápí) Jediné co můžeme říci o vodě, tak abychom zůstali objektivní (v realitě), je fakt, že voda má objektivní schopnost uhasit touhu po vodě. Stejně tak víno pak má objektivní schopnost uhasit touhu po víně. Existuje-li na Zemi jediný člověk, který má žízeň a voda není schopna tuto žízeň uhasit, nemůžeme prohlásit, že voda má objektivní schopnost uhasit žízeň. (Bawerkova metoda vědeckého zkoumání vyžaduje v tomto případě striktní strukturalizaci jednotlivých statků a potřeb. Tím bychom ovšem dospěli až do stavu, kdy bychom měli nekonečné množství různých vod dle jejich chemického složení a k tomu příslušející nekonečné množství potřeb po těchto různých vodách) Po vodě se můžeme podívat na potravu. Vezměme si takový chléb. V Bawerkově podání disponuje chléb objektivní vlastností "uhasit hlad". Disponuje chléb skutečně touto vlastností? (opět narážíme na fakt: Jaký chléb – Kladenský, Cvrčovický, Francouzský, Italský...co je ještě chléb?... Navíc nikdy nedostaneme přesnou definici, ta totiž záleží na metodě a znalostech vědy, která daný statek definuje) Můžeme znovu použít pravidlo jednomyslnosti: Existuje-li na zemi alespoň jeden člověk, jehož hlad chléb nedokáže "uhasit", pak neexistuje nic jako objektivní schopnost chleba "uhasit hlad". Existuje takový jedinec? Mohli bychom zvážit například alergika trpícího smrtelnou alergií na kvasnice obsažené v chlebu. Závěr: neexistuje nic jako objektivní vlastnost chleba "uhasit hlad", neboť může existovat jedinec, kterému by požití chleba způsobilo smrt. (což je poněkud drastické "uhasení hladu"). A samozřejmě neexistuje nic jako objektivní chléb. Zcela logicky pak, neexistuje-li chléb (obecný), nemůže tento neexistující chléb disponovat jakýmkoli (natož objektivními) vlastnostmi. Vezměme si na mušku dále objektivní schopnost ohně zahřát člověka a případ člověka trpícího zimnicí. Jen těžko takového člověka zahřejeme byť i sebevětší hranicí, zamítneme-li možnost vhodit jej do epicentra ohně.

Bawerk však pevně stojí na svém, když se domnívá, že objektivní směnná hodnota je pro ekonomii mimořádně důležitá. „*Pod tím (objektivní směnná hodnota) je třeba rozumět objektivní platnost statků při směně, čili jinými slovy možnost dostat za ně směnou určité množství jiných hospodářských statků, přičemž se touto možností rozumí síla anebo vlastnost prve jmenovaných statků*“ Bawerk hovoří o objektivní platnosti statků při směně. Představíme-li si toto na příkladu, pak (např.) 10 okurek se zcela objektivně směňuje za 5 rajčat. Je zajímavé, jak vůbec mohl Bawerk k takovému závěru dojít. To že trh má tendenci vytvářet jednotnou cenu přece neznamená, že tato cena je objektivní. Celé zmatení zde plyne z koncepce racionálního člověka, kterou Bawerk vyznává. Tím vlastně tvrdí, že přijde-li na trh poblouzněný jedinec, který začne nabízet 5 okurek za 10 rajčat, pak tento jedná neobjektivně. (což je mylné: jedná neracionálně nikoli neobjektivně) Nicméně bude-li mít tento jedinec dostatečnou zásobu rajčat na výměnu je zcela jasné, že situace na trhu (směnný poměr R:O) se změní. Stal se tedy nový směnný poměr neobjektivní? (Předpokládáme, že výchozí směnný poměr byl výsledkem desetiletí trvající tržní negociace. Tedy se jednalo o rovnovážnou tržní cenu v pojetí ekonomie hlavního proudu) Ač je to změna od racionálního k iracionálnímu, je to změna zcela objektivní, pouze proto že existuje – je faktem. Termín objektivní platnost statků při směně je zcela pomýlen. Mají se snad věci tak, že mé brambory vlastní jakousi *objektivní platnost ve směně* a tedy, že za ně mohu získat *určité množství jiných hospodářských statků*? Jestliže určité množství pak tedy konkrétní množství. Ve skutečnosti se věc má tak, že mé brambory jsou statek, který MŮŽE mít schopnost nasytit člověka (nejsou obecně pro člověka toxické - smrtelné). Chci-li je směnit, musím najít právě toho člověka, kterého jsou schopny nasytit (tzn. Takový jedinec, který netrpí alergií na brambory či odporem k jejich konzumaci atp.) a navíc je tento člověk musí poptávat. Celé zmatení zde plyne z koncepce racionálního člověka či jinými slovy z předpokladu identity lidí (lidé jednají racionálně). Opět můžeme uvažovat alergika na brambory. Snad můžeme říci, že pro určité vysoké % lidí, brambory poslouží jako dobrá potrava, to je však také vše co můžeme říci. Navíc je to výrok zcela "obecný", tedy má tu slabinu, že se neopírá o žádné konkrétno. V konkrétních situacích je totiž možné vše. Je dost dobře možné, že pojedeme na trh s dvěma pytlí brambor a za celý dlouhý den neprodáme jediný brambor a to přesto, že nemáme konkurenci a lidé poptávají potravu. (Jsou-li kupující na onom trhu vyznavači makrobiotického přístupu ke stravě, jistě brambory poptávat nebudou. Tento přístup totiž neuznává brambory za plnohodnotnou potravinu a dokonce je prohlašuje za zdraví nebezpečné.)

Vraťme se o kousek výše. Bawerk se domnívá, že mezi těmito dvěma pojmy (obj.směn. hodn. a subj.hodn.) existuje leckterý vnější a vnitřní vztah a že dokonce oba pocházejí ze stejného kořene. Je s podivem, jak o několik řádků před tímto tvrdí, že se jedná o pojmy, které mají tak málo společných logických znaků. Vysvětlením v jeho podání je fakt, že nastala jakási diferenciací pojmů. Zdá se tedy (z Bawerkova výkladu), že celá záležitost spadá vlastně spíše do oboru lingvistiky nežli ekonomie. To je však zcela zásadní chyba. Bawerkovo zmatení vychází z neschopnosti rozlišit pojmy a fakta. Pojem nebo slovo nebo výraz není ničím jiným než označením faktu/skutečnosti či bludu/lži. Bawerk hovoří však výlučně o pojmech a nikoli o faktech. Faktem je, že voda má schopnost uhasit touhu po vodě. Pojmem (lživým v podání autora) náležícím k tomuto faktu jest pojem objektivní hodnota vody. Pojem sám o sobě nemůže být lživým. Sám o sobě je pojem vždy pravdivý. Lživost či pravdivost pojmu vytváří až systém pojmů čili jazyk. Neexistuje-li jiný pojem než objektivní hodnota vody, pak je tento pojem zcela pravdivý. Nicméně lidstvo (jedn. národy atp.) již vytvořilo systém pojmů. Snad se může zdát (ostatně tak se to zdálo i "vědcům" do 20. století), že tento pojmový aparát,

jazyk, je zcela tvárný, změnu umožňující, neexistující v objektivní realitě. Bawerk hovoří o diferenciaci pojmů. (jak vědecké) Je nesporným faktem, že diferenciaci pojmů nastala. Co však Bawerk neuvažuje, je otázka diferenciaci faktů. Nastala diferenciaci faktů? Bawerk zřejmě uvažuje ekvivalenční vztah: diferenciaci pojmů jako následek diferenciaci faktů. (Hovořím o ekvivalenčním vztahu neboť jednalo-li by se pouze o implikaci nemohl by se Bawerk vydat (imaginární) cestou zpět při svých úvahách). Tedy příčinu diferenciaci pojmů vidí (zcela logicky) v diferenciaci faktů, což mu dovoluje (v souladu s logikou) diferenciaci faktů nezmiňovat a považovat ji za automatickou. Na tomto místě je vskutku užitečné vzpomenout jednu z biblických legend, legendu o pádu Babylonu a zmatení jazyků.

Zmatení jazyků v legendárním Babylonu si lze představit i na symbolické úrovni: Babylonská věž, která symbolizuje lidskou pýchou oslepenou touhu dosáhnout božství, může být, ve vztahu k dnešním dnům, pojata jako do sebe zahleděná sobecká věda 20. Století. Tato věda (Babylonská věž) se snaží dosáhnout božství (pokrok). Jejím plodem je však zmatení jazyků (diferenciaci pojmů), které vede k odtržení od reality a tím pádem ke ztrátě styku s božským. (konzumní styl života; prázdny duchovní rozměr civilizovaného světa) Tolik k stručnému pře-výkladu legendy. Otázku faktů legenda nezmiňuje. Není tomu ani třeba. V Babylonii nenastala žádná změna ve skutečnosti. Jen každý (autor zjednodušuje) začal mluvit jiným jazykem. Tedy každý začal používat jiné pojmy. Jenže pojem patří do systému pojmů. Aby byl pojem pravdivý musí zapadat do svého systému pojmů. Má-li každý (zjednodušujeme) jiný systém pojmů, tak během mezi-osobní komunikace musí nastat proces, který legenda označuje jako zmatení jazyků. Během komunikace totiž dochází vlastně ke konfrontaci jednotlivých systémů pojmů. (1 osoba=1 systém pojmů). Komunikaci je vlastní snaha dorozumět se. (bez tohoto cíle by komunikace neexistovala). Aby však dorozumění bylo možné, je třeba najít "shodnou řeč" (do slova a do písmene). Různé systémy pojmů (vznikly během stavby věže) na sebe naráží ve snaze dorozumění. Je hledán a nalezen (kdo hledá najde) určitý průnik jednotlivých systémů pojmů. Bez skrupulí možno použít výraz "od všeho trochu". (anebo modernější pojem: agregát) Zde by autor rád upozornil na fakt, že agregáty trpí převelikou slabinou. Touto slabinou je ztráta konzistentnosti. Úkolem není nalézt průnik různých systémů pojmů, ale pravý systém pojmů. Tj. ten, který byl znám před stavbou věže. Mnozí vědci/filosofové atp. se však domnívají, že cesta agregace je přeci jen plodná. Jeví se logické, že průnik různých systémů pojmů musí dát pravdivý systém pojmů. Z pohledu formální logiky to skutečně není takový problém, ovšem za předpokladu, že agregujeme("průnikujeme") veškeré systémy pojmů. (rozumějme všechny existující) Pak zcela logicky to co dostaneme je pravdivý systém pojmů. (pozor však na zrádnost logiky) Je však zcela nemožné utvořit průnik veškerých systémů pojmů. Cesta výběrové agregace (z té strany to z té ono) je také velmi zrádná. Vyžaduje totiž komplexní přehled, tj. znalost pravdivého systému pojmů a známe-li pravdivý systém pojmů, k čemu jej hledat výběrovou agregací. (proč hledat co jest nalezeno)Bez komplexního přehledu povede výběrová agregace jen těžko k pravdivému systému pojmů.

Ač nastala diferenciaci pojmů (zmatení jazyků), nedošlo k žádné změně fakt (reality). Tedy soudí-li Bawerk, že pojmy objektivní směnná hodnota a subjektivní hodnota vychází z jednoho kořene, soudí zároveň na jejich totožnost resp. na jednotu faktu popisovaného těmito dvěma různými pojmy. (ač si to sám neuvědomuje)

### **Subjektivní hodnota - rozlišení užitečnosti a hodnoty**

Definování různých pojmů (nejlépe cizojazyčných a komplikovaných co do výslovnosti) bylo oblíbenou činností vědců a myslitelů novověku. Vždyť pochopení složitého řetězce příčin a následků je právě to, co odlišuje myslitele od prostáčka. Schémata, větvící se stromy, modely a grafy. Autor souhlasí s tím, že pochopení složitého řetězce příčin a následků je právě tím, co odlišuje myslitele od prostáčka. Domnívá se však, že nikoli pochopení složitých a nereálných (co do předpokladů atp.) modelů, nýbrž pochopení skutečnosti odlišuje prostáčka a myslitele. Práce s modely, grafy a příklady není ničím jiným než intelektualizováním. Jde vlastně o prosté cvičení intelektu. Pro myslitele by však měla být určující inteligence (moudrost) a nikoli intelekt (rozum). Práce s nereálnými modely bez znalosti reálné skutečnosti je zcela zcestná. Bez znalosti skutečnosti nelze na základě neskutečných modelů skutečnost posuzovat.

Bawerk, očividně uchváten diferenciaci a definováním pojmů, se nezastavuje u rozlišení na subjektivní a objektivní směnnou hodnotu, ale rozlišuje i v jejich rámci dílčí "podpojmy". Subjektivní hodnotu nahlíží ve dvou úrovních. (resp. vztah k blahobytu) „Nižší existuje tehdy, má-li statek vůbec schopnost prospět lidskému blahobytu. Naproti tomu vyžaduje vyšší stupeň, aby statek nebyl pouze vhodnou příčinou, ale aby byl zároveň nepostradatelnou podmínkou blahobytu, tak že s vlastnictvím anebo se ztrátou stojí a padá požitek.“ (str.11) Jak vyplývá z výkladu, chápe Bawerk užitečnost jako cosi, co je objektivně určeno. Již v úvodním příkladu (muž sedící u pramene versus muž na poušti) uvádí: „Užitečný, tj. schopný uspokojit potřebu, je pohár v prvním případě právě tak jako v druhém. A ve zcela stejné míře“ (str. 11) V dalším výkladu tvrdí, že rozdílnost leží právě v druhém stupni tedy, že v případě muže na poušti je pohár nepostradatelnou podmínkou blahobytu. Logicky lze z takto podaného výkladu vyvodit objektivní charakter užitečnosti. (Bawerk totiž tvrdí, že tato je shodná v naprosto diametrálně odlišných případech) Žádný objektivní charakter vztahu k lidskému blahobytu však neexistuje. Opět je to chyba agregace. Vůbec hovořit o LIDSKÉM blahobytu a o DRUHOU statku je zavádějící. V Bawerkově podání disponuje voda objektivní vlastností užitečnosti pro lidský blahobyty. Taková

teze však nemůže obstát v testu dle pravidla jednomyslnosti. (Rothbard) Opět můžeme zvážit příklad s opilcem. Anebo situaci, kdy člověk X nemůže pít vodu M, neboť tato je příliš Měkká a z toho titulu působí člověku X (který je přecitlivělý na měkkou vodu) okamžitý průjem. Na tomto příkladě se autor pokusil demonstrovat obě chyby učiněné Bawerkem. (obě dvě jsou chybami “agregačního charakteru“) Velké zmatení zde plyne z pojmů, které Bawerk používá. Jistě mnoho lidí odsouhlasí tezi, že voda je lidem užitečná. (klidně i 100%) Podobně pak i u dalších statků jako třeba uhlí, ošacení atd.. A tak dále až do chvíle, než začneme uvažovat konkrétněji (a tedy reálněji) Pojem užitečnost je na první pohled problematický. Jakoby konkuroval pojmu hodnota. Vezměme si příklad automobilu (zcela obecně tedy tak, jak to bez skrupulí činí Bawerk). Má automobil schopnost prospět lidskému blahobytu? Zcela logicky (zdánlivě) má. Proč by se totiž jinak vyráběly automobily, neměly-li by (přínosný) vztah k lidskému blahobytu. Využijme však nyní proti Bawerkově logice jeho vlastní zbraně-agregace.

Zeptejme se ekologo-aktivisty : Je automobil užitečný? Zeptejme se motoristy : Je automobil užitečný? Ekologo-aktivista bude (nejspíš) hovořit více o škodlivosti nežli užitečnosti automobilu. Přizná-li vůbec automobilu nějakou užitečnost, pak ji následně nezapomene “setřít“ (či převážit) škodlivostí, kterou pro něj automobil (jako druh!!!) představuje. Motorista bude naproti tomu (nejspíš) hovořit výlučně o kladech (užitečnosti) automobilu, což bude schopen a ochoten doložit na mnoha příkladech z reálného života. (stejně jako ekolog) Vidíme, že ani agregovaně (i když zde již segregovaně – lidstvo jsme segregovali na ekology a motoristy ) nemůžeme tvrdit o automobilu (což je totálně agregované označení skupiny statků – tzv. druh) cokoli o jeho užitečnosti. (obecně či objektivně) Postupme nyní dále s využitím těžkotonážního arzenálu, jež nám poskytuje metoda subjektivismu. Mějme “ekologo-aktivistu“ Honzu a “motoristu“ Jardu (sestupujeme do absolutního konkrétna proto uvozovky). Honza (“ekolog“) se plně stotožňuje (S neboť agregace směrem dovnitř – dohromady) s výše presentovaným názorem ekologů-aktivistů na automobily. Přesto však Honza jeden automobil vlastní. Zeptáme-li se ho jak je to možné. Bez sebemenšího zaváhání, které by snad poukazovalo na protirečení, odpoví poukazem na super-zelený-katalyzátor, který je namontován v jeho motoru a bezolovnaté palivo (či plyn), který jeho motor spaluje. Vytkneme-li mu (ve snaze o důslednost), že tak jako tak, spalováním vzniká oxid uhličitý (tvůrce skleníkového efektu), hrdě odpoví poukazem na svou zahrádku, kde speciálně za tímto účelem vysadil dvacet smrčků, které mají takovou pohlcovací schopnost CO<sub>2</sub>, která (dle nejnovějších metod výpočtů) hravě obsáhne celkový produkt CO<sub>2</sub> jeho automobilu. (Ve snaze o důslednost bychom mohli debatu rozvíjet i dál např. poukazem na nesoulad místa produkce CO<sub>2</sub> automobilem-silnice a místa zpracování CO<sub>2</sub> automobilu-zahrádka. Autor se však domnívá, že taková diskuse je bezpředmětná) Zeptáme-li se ho nyní, co si myslí o automobilu (druhu), nic se nezmění. Bude “chrlít“ samá negativa. Motorista Jarďa se také stotožňuje s prohlášením “své skupiny“ (motoristé). Přesto vlastní automobil, který mu dle jeho vlastních slov „jenom zabírá místo v garáži“. Udivující na tom je, že onen automobil je plně pojízdný a funkční. Jedná se o vozidlo značky Trabant ovšem v opravdu vynikajícím stavu. Jarďa jej zdědil po svém dědečkovi. Na otázku zda-li je tento vůz užitečný odpovídá Jarďa výbuchem smíchu: „Jak na co. Jako auto určitě ne.“ Není to však protimluv? Jarďa považuje auta (druh!!!) za užitečná, ovšem toto konkrétní (které zcela odpovídá charakteristikám druhu automobil) za užitečné nepovažuje. Jarďa nevlastní žádné jiné auto. Velmi nerad chodí pěšky. Velmi rád řídí automobil. (Odpověď na otázku co jej tedy vede k nepoužívání Trabantu, je nasnadě) Bylo snad dosti názorně demonstrováno, jak pochybné výsledky dostaneme agregací. Velkým problémem je i otázka, co je agregát (druh) a co není. Často je sub-agregát považován za agregát (Jarďův případ) a naopak. Je automobil skutečně druhem? Nebo spadá do druhu motorové vozidlo? (kam patří i motocykl) Nebo snad do druhu vozidlo? (sem patří i koňský povoz) Nebo snad platí vše zároveň?

Je snad již nadmíru jasné, že neexistuje objektivní užitečnost. Chyba, kterou Bawerk činí, je následující. Část hodnoty statku (tedy část subjektivního soudu učiněného člověkem X) považuje za objektivní vlastnost. Nicméně skutečnost je taková, že část hodnoty statku vychází z jeho vlastností. Fakt, že tyto vlastnosti jsou “objektivní“ Bawerka velice mýlí. Člověk X přisuzuje statku Y hodnotu. Hodnota, kterou člověk X statku Y přisuzuje, se (logicky) musí o něco opírat. (Nejedná-li se o tzv. plácnutí) První co jest “na ráně“ jsou vlastnosti statku. Člověk X hodnotí statek Y dle jeho vlastností. Zatím to vypadá, že autor souhlasí s Bawerkem. Člověk X ovšem nehodnotí statek Y dle jeho vlastností (což by nahrávalo jakési objektivní hodnotě), ale dle toho jak se domnívá, že mu statek Y poslouží (prospěje). Svou domněnku o prospěšnosti statku přitom opírá o znalost (domnělou) vlastností statku. Člověk X tedy tvoří soud : „Statek Y je schopný uhasit žízeň. Statek Y uhasí mou žízeň“ První věta tohoto soudu je tvrzením o vlastnostech statku Y. (hodnotitel využívá své znalosti vlastností statku při jeho hodnocení; od kvality této znalosti abstrahujeme; V podstatě vychází buď z vlastní nebo ze zprostředkované zkušenosti) Druhá věta je konkrétním tvrzením o vztahu statku Y a blahobytu člověka X. Druhá věta není ničím jiným, než vyjádřením užítka ex ante. (resp. názorem, že statek přinese –ex ante- užitek) Různí lidé mohou stejné vlastnosti jednoho statku hodnotit různě. Tvrzení o existenci nějakého konkrétního hodnocení statku Y, které činí všichni lidé bez výjimky, je proto zcestné. Všimněme si z čeho takové tvrzení vychází: pouze a jen z konceptu racionálního člověka. V realitě však lidé nejsou racionální. (Čímž chci tvrdit pouze a jen to, že ne vždy jednají lidé racionálně a předpoklad racionality v jednání musí být proto mylný)

Bawerk tvrdí, že nižší stupeň vztahu statku k blahobytu (tj. užitečnost statku) existuje tehdy, má-li statek vůbec schopnost prospět lidskému blahobytu. To je však totální matení. Hovoří snad Bawerk o statku jako druhu a člověku jako druhu? Pak tedy tvrdí, že např. automobil je užitečný neboť má schopnost prospět lidskému blahobytu. Co je to však za tvrzení? Jak jej lze využít v ekonomické analýze? Mohu na základě tohoto tvrzení učinit tvrzení konkretizující? Tedy, že automobil je pro Honzu užitečný. Je snad jasné vidět, že konkretizovat se dá ze dvou stran: ze strany lidí (jedinec-skupina-národ...-lidstvo) a ze strany statků (Ojetý Favorit – Škodovka – automobil VW group – Evropský automobil - automobil) Mohu libovolně různě konkretizovat obě dvě strany (klidně i jen jednu - LIBOVOLNĚ), tak aby tvrzení zůstalo pravdivé?(takový přístup samozřejmě není možný, ovšem Bawerk takto věc užitečnosti pojímá) Vypustíme-li předpoklad (který autor výše vyvodil z Bawerkova výkladu) objektivnosti užitečnosti, a budeme-li předpokládat, že i existence užitečnosti je čistě subjektivním hodnocením, nemůžeme než dojít k závěru, že jakékoli rozlišení hodnoty na dva stupně je zcestné, zavádějící a zbytečné. Bawerk však skálopevně přesvědčen tvrdí: *“Zatímco pouhá užitečnost, je vlastní všem statkům bez rozdílu, připadá hodnota jen části statků. Aby vznikla hodnota musí se totiž k užitečnosti přidružit také vzácnost; ne absolutní ale relativní vzácnost ve srovnání s potřebou statků příslušného druhu. Přesněji určeno: Statky nabývají hodnoty tehdy, když celková pohotová zásoba statků tohoto druhu je tak malá, že buďto nestačí pokrýt potřeby, které chtějí být jimi uspokojeny, nebo stačí právě tak těsně, že by ona zásoba bez exemplářů, o jejichž hodnocení právě jde, již nestačila“* (str.13) Na tomto místě se Bawerk již zcela dostává mimo objektivní realitu. Tvrzení, že všechny statky jsou pro člověka užitečné, je pouhým klamavým manévrem. Pravdou je, že všechny statky jsou (pro člověka) použitelné. Příklad lidského výkalu je zcela na místě: Lidský výkal může být použit na hnojení půdy. (není od věci si představit firmu vykupující lidské výkaly za tímto účelem) Je snad z tohoto titulu lidský výkal objektivně užitečný? (Chceme-li věc zkoumat z tohoto úhlu pohledu, nezbyvá, než prohlásit, že veškerá hmota je k něčemu užitečná. Tak už to ve vesmíru chodí: Nic není k ničemu, vše má své místo) Pro zemědělce má lidský výkal (na poli) jistě užitečnost (hodnotu). Pro městského zastupitele je lidský výkal (na chodníku “jeho“ města) jen ztěžil užitečný. Přitom se jedná o jeden a ten samý výkal. (předcházející větu by autor nepoužil, neboť věří v nesprávnost takovýcho tvrzení. Není výkal jako výkal. Existence dvou identických je vyloučena. Bawerk však takováto tvrzení používá zcela bez výčitek)

Jisté je veškerá hmota použitelná. Je však veškerá hmota užitečná? Rozlišení je zcela na místě. Užitečnost je pevně spjata se subjektivním hodnocením konkrétního statku v tom smyslu, že je součástí hodnocení. Použitelnost je odrazovým můstkem hodnocení. Bawerk zaměňuje použitelnost za užitečnost a “dělá z toho vědu“. Co je však komplikovaného a osvětlení vyžadujícího na faktu, že veškerá hmota je použitelná???

Bawerk se následně pokouší nalézt vztah hodnoty a užitečnosti s vzácností. V jeho výkladu užitečnost přechází v hodnotu se snížením disponibilní zásoby statku Y až na určitou hranici. Nejedná se však o nic jiného než o zbytečné intelektualizování. Tvrzení, že co se nachází nad touto hranicí má nulovou hodnotu je zcela zcestné. (resp. jedná o se tvrzení 100%ně konzistentní v rámci Bawerkova modelu, nicméně zcestné vzhledem k realitě) Tvrzení vychází z násilné nespojitosti v Bawerkově modelu. Tím že hodnotu rozdělil do dvou stupňů učinil ji nespojitou, což pak dovoluje tvrzení o nulové výši druhého stupně hodnoty. Bawerk užívá příkladu vzduchu, který nazývá (naprosto zbytečně) volným statkem. Tvrdí, že litr vzduchu má nulovou hodnotu, ale vzduch jako celek má nesporně velkou hodnotu. Pohrává si s tvrzením, že pak jsou tedy hodnotové soudy lidí zbaveny jakékoli spojovací nitky (řečeno obrazně), načež toto tvrzení sám “utvrdí ze lži“ poukazem na konkrétní vnější okolnosti. (str.14:*lidé nemohou volit jednotku hodnocení libovolně*) Zcela opomíjí fakt, že on sám naprosto libovolně mění jednotku hodnocení, čímž logicky ztrácí tuto spojovací nit. V jeho podání je však toto libovolné měnění jednotky hodnocení praktikováním vědeckého zkoumání, kdy se snaží nalézt objektivní pravdu (tedy onu nit). Je však zcela pomýlen, neboť objektivní pravda se nachází v subjektivních (konkrétních) podmínkách. To, že mění podmínky zcela libovolně, má za následek ztrátu objektivní pravdy. Vše do všeho zapadá. Vše je se vším spojeno. Libovolné měnění podmínek tento fakt nerespektuje. Bawerk následně poukazuje na zdánlivé rozpory v jeho výkladu a logickou cestou je likviduje. Tato činnost je však pouze a jen dotvářením jeho modelu. Bawerk již nepopisuje realitu, ale vlastní model světa. Pravdou je, že jeho model je relativně konzistentní. Ovšem zdaleka neodpovídá realitě. Řekněme, že pomocí Bawerkova modelu (i když on sám si tento model neuvědomuje) můžeme popsat např. 60% jevů. Z toho vyplývá, že to co popíšeme, není skutečností. (100%) Když Bawerk tvrdí, že nadbytečná zásoba statku (např.) Y (voda) má nulovou hodnotu stojí se svým modelem již zcela mimo realitu. Sám o něco dříve používá příklad, kdy mlynář poskytuje jinému člověku džbán vody ze svého potoka, neboť tento jeden džbán nemá pro mlynáře hodnotu. (sic!) Bawerk tedy tvrdí, že tento džbán vody má nulovou hodnotu (nadbytečná zásoba). Má-li však džbán nulovou hodnotu je pak jistě záhadou, proč jej kolemjdoucí poptává. Ještě nikdy nikdo netoužil po něčem co má nulovou hodnotu. (toužení samo o sobě jest totiž hodnocením) Ve skutečnosti má džbán vysokou hodnotu pro kolemjdoucího (proč by se jinak na něj ptal a riskoval by odmítnutí) zatímco velmi nízkou (ne však nulovou – to je příliš absolutní tvrzení) pro mlynáře. Mlynář se z titulu vlastníka dobrovolně rozhoduje postoupit jeden džbán vody kolemjdoucímu, čímž tomuto džbánu přičkne (skrze hodnocení kolemjdoucího) vysokou hodnotu. Tedy objektivně, vzhledem k podmínkám jak jsou nastaveny, nejenže džbán vody nemá nulovou hodnotu, nýbrž má vysokou hodnotu. (kolemjdoucí mu tuto hodnotu přisoudil) Bawerk rozlišuje tzv. volné statky a statky hospodářské. O volných statcích prohlašuje,

že v praktickém hospodářském životě jsou skoro vždy bez hodnoty. *“Z pochopitelných důvodů máme v praktickém životě téměř vždy co činit s omezenými dílčími kvantitami volných statků a náš soud o volných statcích vyzní téměř vždy, že jsou bez hodnoty. Příležitost k opačnému soudu poskytují skoro jen akademické úvahy jako právě vzpomenuť.“* Jakékoli rozlišení na volné a hospodářské statky je naprosto zbytečné. (Bawerk se nechal ovlivnit historickými okolnostmi) Vzduch může být “volným statkem“ (atmosférický vzduch) stejně dobře jako “hospodářským statkem“ (stlačený vzduch ve vzduchové bombě potápěče). Žádný statek nelze obecně označit za volný. Bawerkovo pomýlení zde vychází z historické hojnosti (v jeho době) určitých statků a proti ní stojící vzácnosti statků jiných (vzácnost vyrobených statků) a samozřejmě opět z agregace. (co je druh voda a co už není) Tvrzení o nulové hodnotě volných statků vychází ze zbytečného duálního pojetí hodnoty (užitečnost a hodnota)

Na závěr této části shrneme zjištěné poznatky o hodnotě. Hodnota je význam, který má statek pro člověka. (tečka – to je vše – teorie hodnoty v kostce) Rozlišení subjektivní hodnoty na dvoustupňové škále je zbytečné intelektualizování. Užitečnost je třeba nahradit použitelností. Použitelnost veškeré hmoty pro nějaké účely je faktem nevyžadujícím dalšího osvětlování. (šlo by spíše o matení) Rozlišení statků na volné a hospodářské je zbytečné. Tvrzení, že volné statky mají nulovou hodnotu je mylné. Aby hodnota vznikla je třeba hodnotitele. (Z čehož vyplývá i ryze subjektivní charakter jakékoli hodnoty)

### **Velikost hodnoty a hodnota “zvláštních“ statků**

*„Tázeme-li se podle jakého principu se řídí velikost hodnoty statků, vstupujeme do oblasti, v níž spočívá hlavní úkol teorie hodnoty, v níž se však také vyskytují její největší potíže. Ty jsou výsledkem zvláštní shody okolností. Na jedné straně se totiž nabízí správný princip takřka sám. Jestliže hodnota znamená význam statků pro lidský blahbyt a jestliže tento význam spočívá v tom, že získání jakéhokoli blahobytu závisí na používání statků, je také jasné, že se velikost hodnoty musí určit podle velikosti získaného blahobytu, který závisí na příslušném statku. Statek bude mít vysokou hodnotu, jestliže na něm závisí důležitá výhoda pro náš blahbyt a nízkou, jestliže na něm závisí získání jen nepatrného blahobytu.“ (str. 15)*

V této části své práce Bawerk geniálně ilustruje koncept mezního užítku (ilustruje neboť není jeho autorem) včetně stupně nasycení potřeb. Vynikajícím způsobem ukazuje, jak pomýlená je snaha zaměřit pozornost na stupnici druhů potřeb. Co však nezdůrazňuje a co by zdůrazněno být mělo, je fakt, že stupnice druhů potřeb není ničím jiným než lidskou etikou. Resp. lidská etika zahrnuje stupnici druhů potřeb. Tento etický (a tedy nevědecký) prvek Bawerk zcela přehlídá a mnohokrát se odvolává na pozici racionální etiky. (rozumný hospodář, moudrý hospodář; Je jasné, že je pro mne moje vlastní výživa nesrovnatelně důležitější než výživa mého psa. (18) Nikdo nebude tak bláhový, aby vyčerpával své disponibilní prostředky uspokojováním nicotných a snadno postradatelných potřeb a neponechal si nic pro nezbytné. ... Těmto očividně rozumným pravidlům zůstaneme věrni i tehdy... (19) atp.) Fakt, že na tomto místě nerozpoznává etický prvek jej distancuje od další plodné analýzy. Následkem této chyby se pak pouští do analýzy lidské etiky, což je samozřejmě bezúčelné. Jediným výsledkem může být a také je zkoumání racionální etiky. Na tomto místě by autor textu rád znovu připomněl, že analýza etiky (jakékoli) není předmětem ekonomie, nýbrž psychologie eventuelně filosofie. Dle autorova osobního názoru je však jakákoli analýza etiky nesmyslná, neboť každý člověk může svobodně vyznávat jakoukoli etiku. Pak je samozřejmě bezpředmětné prohlašovat o různých etikách různé etické soudy a následně tyto vydávat za objektivní pravdy. Tvrzení, že konkrétní stupnice potřeb má jasnou a nepopiratelnou vazbu na stupnici druhů potřeb, jest tvrzením zcela nadbytečným, neboť stačí prohlásit, že stupnice potřeb se odvíjí od jedincovy etiky. (či názoru na svět atp.) Tím se zároveň vyhneme snaze analyzovat onu stupnici druhů potřeb, neboť je již nad slunce jasné, že tato je věcí zcela mimo vědecké bádání.

Na straně 17 (4. odstavec) Bawerk ilustruje zákon klesajícího mezního užítku. Hovoří o dělitelnosti potřeb a stupni jejich nasycení. Tento zákon může být však formulován i hlouběji a to sice následovně. Naše potřeby nás pohánějí. Úplné nasycení určité potřeby znamená, že tato již více není pocíťována a tedy nás již více nepohání. Člověk jednající (homo agens - Mises) proto nikdy plně neuspokojuje své potřeby, neboť tyto jsou zdrojem jeho jednání. Zároveň s tím, jak roste stupeň nasycení potřeb, klesá schopnost jednotlivých statků (dílčích) potřeby nasycit, což je zcela automatické, neboť jedno vylučuje druhé. Odbočíme-li nyní trochu od Bawerkova výkladu, můžeme si položit otázku (snad i filosofickou) ohledně charakteru a původu potřeb. Životu obecně (lidé, hmyz, rostliny) je charakteristická potřeba přežití či lépe potřeba zachování rodu. Tento fakt stojí mimo jakékoli dokazování. Nelze však na základě tohoto tvrdit, že všechny potřeby jsou takto hluboce zakořeněné. (V případě člověka se potřeba přežití-zachovat rod manifestuje nejen v jeho vědomí, ale současně v každé buňce jeho těla atp. ) Také zcela mimo nutnost dokazování stojí fakt, že některé potřeby jsou výlučně umělé. (potřeba cigaret atp.) Jisté je velmi zajímavou otázkou, zda-li veškeré potřeby člověka (a všeho živého) vychází z oné jediné potřeby zachování rodu, tak že tato potřeba na sebe bere jiné podoby (potřeba cigaret může být tímto klíčem vysvětlena jako potřeba jistoty – jistota a uklidnění – což lze zahrnout k potřebě přežití), anebo snad existují i jiné druhy potřeb. Tj. takové, které by z potřeby zachování rodu nevycházely. Rozřešení této otázky na symbolické úrovni je jistě úkolem hodným velkého myslitele. (Proto se nyní vraťme k Bawerkovu výkladu)

V příkladech, na nichž se snaží Bawerk ukazovat velikost hodnoty, se opět projevuje slabina agregovaného uvažování a zjednodušený modelový pohled. Když na straně 22 líčí příklad osadníka, který má 5 pytlů žita, naprosto neviditelně (i pro něj samotného) si stanovuje předpoklad identity pěti pytlů žita. (na str. 19 pak: „...je přece zcela nepochybné, že dva stejné statky jsou k dispozici ve stejné situaci, se musí sobě naprosto rovnat i co do hodnoty“) Autor již nejednou poukázal na fakt, že takový předpoklad je zcela neobjektivní, neboť dvakrát nelze vstoupit do stejné řeky. Chybou v modelu pak autor rozumí prohlášení: *“Vmyslí-li se do postavení osadníka, bude považovat i každý čtenář za přirozené, že osadník bude sice ochoten případně ponechat jeden ze svých pěti pytlů za mírnou cenu – 5 zlatých, že ale všech pět pytlů zdaleka neprodá za 25 zlatých, ale za žádnou byť jakkoli vysokou cenu.”* Jistěže osadník chce minimálně přežít do příští sklizně. Nicméně představa, že tak může přežít pouze ze svých pytlů žita (Bawerk hovoří alespoň o jednom) je zcela lichá. Nabídl-li by subjekt X Bawerkovu osadníkovy za jeho pět pytlů 10 000 zlatých, lze si jen těžko představit, že by osadník (tak jak jsou okolnosti definovány) tuto nabídku nepřijal. Bawerk sice vysvětluje, že uvedené (osadníkův příklad) se vztahuje jen na situace, kdy statky jsou určeny pro osobní spotřebu. Ovšem naprosto zapomíná na fakt, že osobní výroba pro osobní spotřebu je substituovatelná tržní výrobou pro spotřebu. Chyba zde vychází z faktu, že Bawerk při svém výkladu subjektivní hodnoty nebere v potaz existenci trhu. (jak sám proklamuje již v úvodu) Následkem toho je však zkoumání jeho vlastního modelu a nikoli reality. Autor zastává osobní stanovisko, že realita není nijak složitá a tedy nedostupná pro vědecké zkoumání. Metoda modelů nebo-li metoda postupného zahrnování dalších a dalších “faktů” do původních modelů jest metodou indukce. Zcela logicky povede tato metoda nikoli k nalezení objektivní reality, ale k rozšíření neznalosti. (tuto metodu si lze představit na příkladě neustále se zvětšující koule. Tato koule (model) se snaží pojmout realitu. Povrch této koule tvoří dotykovou plochu s neznalostí. (to co ještě nebylo zahrnuto do modelu) Růst koule co do objemu je současně i růstem co do povrchu. Tedy čím více faktů zahrneme do modelu, tím větší je naše neznalost reality.) Protí metodě induktivní stojí metoda dedukce, která je založena na objektivní realitě. (vychází z objektivní a kompletní reality a vysvětluje jen ty detaily na které je tázáno) Osobním stanoviskem autora tohoto textu je tvrzení, že deduktivní metoda je metoda vědeckého zkoumání zatímco metoda induktivní je metoda “vědeckého” tápání. Na straně 24 uvádí Bawerk příklad krádeže zimníku. Spekuluje nad ztrátou, která postihne subjekt v důsledku této krádeže, přičemž si vybírá dva subjekty boháče a chudáka. Opět se jedná o klasickou chybu agregace. Tvrdí, že v případě boháče je ztráta rovna luxusnímu výdaji rovnému ceně zimníku a v případě chudáka je ztráta rovna hodnotou druhu zimník. Zaměříme se nejprve na první případ. Není boháč jako boháč. Není zimník jako zimník. Není vůbec od věci si představit člověka, který je skutečně tak bohatý, že nad ztrátou zimníku jen mávne rukou. Tvrdit pak, že takového člověka postihla ztráta blahobytu ve výši 25 zlatých (cena zimníku) je nesmyslem. Tento muž ztratil zimník za 25 zlatých. To je vše. Nepřesunuje těchto 25 zlatých z nějakého luxusního výdaje. Přestože ztratil zimník realizuje veškeré zamýšlené tedy i zbytečně luxusní výdaje. Je nesmyslné domnívat se, že jeho blahobyt se sníží. (nikoli vždyť nad tím mávl rukou) Tento muž je tak bohatý, že vzhledem k výši svého jmění (např. 20 000 000 zlatých) si ani není s to uvědomit ztrátu zimníku za 25 zl. vůči svému blahobytu. (prostě mávne rukou: “To nic”) Blahobyt tohoto muže by se snížil jen (“”) v případě, že by ztratil onen zimník ve vánici (či podobně) a v důsledku toho utrpěl újmu. (dle jeho názoru újmu, tzn. není rozhodné zda-li skutečně prochladl) Na druhou stranu můžeme uvažovat boháče 2, který je přibližně stejně zaopatřen. Tento muž dostal onen ztracený zimník za 25 zl. od své milované a milující ženy k 30tým narozeninám. Představa, že pokles blahobytu tohoto muže je roven ztrátě luxusního výdaje za 25 zl. je opět zcela lichá. Tento muž by byl ochoten za nalezení zimníku zaplatit klidně i 10 000 zlatých, což jasně demonstruje výši ztráty jež jej postihla. Vůči tomuto příkladu by snad Bawerk namítal, že v případě boháče 2 se jedná o druh statku a nikoli konkrétní zimník, neboť tento druh je zastoupen jediným kusem. V této hypotetické námitce je jasně vidět slabina agregace. Máme snad pro každý takovýto statek zavést zvláštní druh? Tedy např.: košile pana Nováka (cení si ji výjimečně, neboť ji dostal darem od dcery, která ji přivezla z Kostariky) dále: Svetr paní Jiříčkové.....a nezapomeňme na EURO-hotdog. (slabina indukce a agregace). I v případě chudáka lze uplatnit obdobné konkretizující výtky.

Rozlišení užité a subjektivní směnné hodnoty je opět naprosto bezpředmětné. Směnná hodnota nutně (!!!) vychází z užité hodnoty. Užité hodnoty, kterou přiřazuje statku X subjekt jej držící, je subjektivní hodnotou, kterou statku X přiřadil držitel statku. Užité hodnoty statku X pro poptávajícího je očekávanou hodnotou (užitek ex ante), kterou statku X přiřadil kupující. V interakci kupujícího a prodávajícího (poptávajícího a držitele-vlastníka) vzniká cena. (!!! A nic jiného než cena) Žádná hodnota nevzniká. Cena je formou vyjádření hodnoty, není však hodnotou. Cena je plátnem (plátnem včetně obrazu) na které se promítá film. (hodnota) Možnost substituce záležitost nikterak nekomplikuje. (to pouze Bawerka mate, neboť ji doposavad v modelu neuvažoval) Ani existence doplňkových statků situaci neztěžuje. Lidé budou mít tendenci hodnotit takovéto statky jako jeden celek. Hodnota statků vyššího řádu opět vychází pouze z hodnoty finálních statků. Nákladová teorie je zcela mylná, neboť zaměňuje hodnotu (subjektivní hodnocení) s hmotou (produkt). Na tomto místě si však netroufám pustit se do kritiky nákladové teorie hodnoty, neboť ta již není předmětem tohoto úzce zacíleného textu. Na straně 36 se Bawerk snaží propojit (“”) obě teorie hodnoty mstkem obráceného výkladu, což je však mylné. Teorie subjektivní hodnoty je jedinou pravdivou teorií hodnoty.

## Závěr

Ekonomie zkoumá hodnotu jen ve vztahu k lidem. Jakékoli “širší“ zkoumání hodnoty hmoty spadá do oblasti filosofie či praxeologie. Bawerk však tyto hranice nedokáže rozlišit, což logicky vede k odchýlení jeho výkladu ekonomických jevů od reality.

Agregované uvažování a koncepce totální racionality v lidském chování, to jsou v pojetí autora tohoto textu dvě největší konkrétní Bawerkovy chyby, jichž se dopustil ve svém díle *Základy teorie hodnoty hospodářských statků*.

Přesto však autor pocituje vůči Bohm-Bawerkovi úctu a obdiv. Ačkoli se mnohdy nechal Bawerk strhnout “duchem doby“, mnohé z jeho myšlenek jsou obecně platné a, nebojím se říci, geniální.

## Doslov

Tento text vznikl jako semestrální práce z předmětu Fil-103 (úvod do filosofie). Autor textu však není přítelem velkého filosofování. Problémem, který totiž s sebou “velké filosofování“ přináší, je etický konflikt. Vynášet hodnotové soudy (etické soudy) o realitě, je v podání autora textu slepým tápáním v nekonečnu. Snad se na mě hodnotitel textu proto nebude hněvat, že celá práce je zaměřena více ekonomicky než filosoficky. Neboť autor je mladý muž (a tedy ne tak zkušený muž), měl obavu, že jeho filosofování by nebylo ničím víc, než bohapustým (nereálným) plácáním soudů. Přesto však autor nezůstal naprosto “afilosofický“, neboť se domnívá, že zůstat a filosofický v rámci kursu filosofie, je stejně tak nesmyslné. Autor doufá, že zvolil právě tu míru soudů, která odpovídá okolnostem.

### Seznam použité literatury:

- Eugen von Bohm-Bawerk : **Základy teorie hospodářské hodnoty statků** (staženo z projektového disku – projekt 103)
- Murray N. Rothbard : **Ekonomie státních zásahů** (Liberální institut 2001; 1.vydání)
- Mnohá čísla časopisu **Terra Libera** (Liberální institut 2000+)
- Ludvig von Mises : **Liberalismus**( ; )
- Ludvig von Mises : **Byrokracie**( ; )
- Macáková a kol.: **Mikroekonomie-základní kurz** (Melandrium 2000 ; 5.vydání)